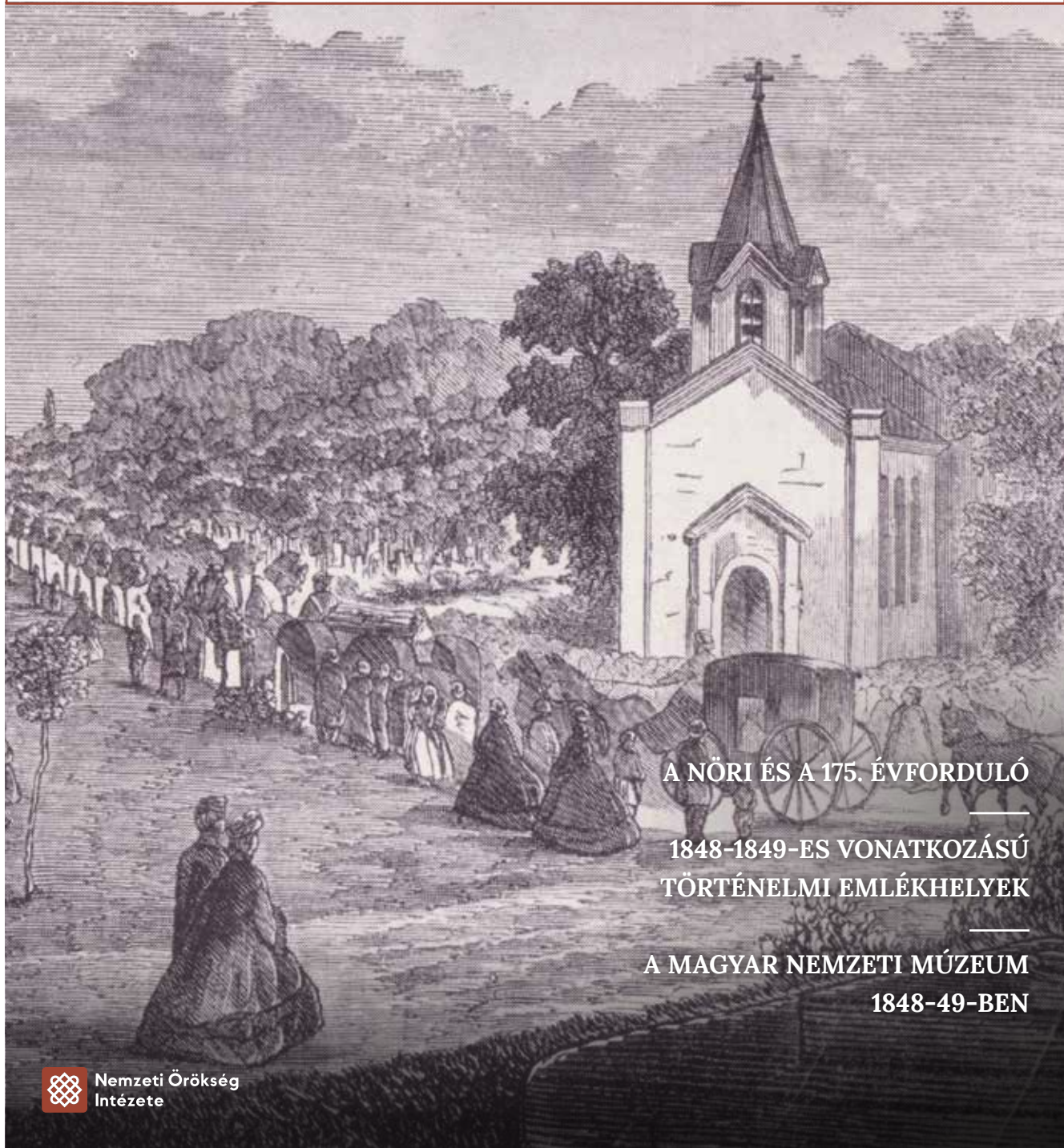

EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2024/1. SZÁM

A NŐRI ÉS A 175. ÉVFORDULÓ

1848-1849-ES VONATKOZÁSÚ
TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
1848-49-BEN

Nemzeti Örökség
Intézete

Tartalóm

Köszöntő	01
(Szalay-Bobrovniczky Kristóf)	
„A szabadság a legtöbb, amit adhat önmagának az emberiség”	02
(Móczár Gábor)	
Görgei Artúr, ahogy mi látjuk	06
(Albertné Görgey Zsuzsanna)	
„Viam meam persecutus sum” – A magam útját jártam	08
(Batthyány-Schmidt Margit)	
1848-1849-es vonatkozású történelmi emlékhelyek	10
(Prof. Dr. Hermann Róbert)	
A Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programról	14
(Késmárki Zsolt)	
A Fiumei úti sírkert első évtizedei	16
(Dr. Szabó Viktor)	
A Nemzeti Sírkertbe sorolt '48-as honvédsírok	20
(Dr. Tóth Zsolt)	
A Magyar Nemzeti Múzeum 1848-49-ben	24
(Debreczeni-Droppán Béla)	
Pákozd – ahol a dicső magyar hadsereg született	28
(Görög Viktória)	
Csizmárovits Mária emlékezete	30
(Gulyás Adrienn)	

SZALAY-BOBROVNICZKY KRISTÓF

honvédelmi miniszter

(Fotó: Facebook)

Köszöntő

„Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.”
(Petőfi Sándor: Nemzeti dal)

1848–49 története fontos csomópont. A nemzet újjá-
született, mert elnyerte a polgári szabadságjogokat, és
hajlandó volt azokért harcolni is.

A magyar szabadság nem ért véget sem a temes-
vári csataterén, sem a világosi mezőn, sem az aradi
várakban, sem a pesti „najgebajde” udvarán, sem a
sáncfogságban, sem távol a hazától, a száműzetésben
vagy fegyver alatt a kényszersorozásban. A szabadság
minden áldozat és veszteség, vereség és gyász ellenére
kitartott a kiegyezésig, és azon is túl: ott volt velünk a
világháborúban, a trianoni szerződés következtében
elszakított területeken, 1956-ban és a rendszerváltoz-
tatás napjaiban.

Amikor emlékezünk, elkötelezzük magunkat a ma-
gyar szabadság ügye mellett.
Emlékezzünk!

M
N
Z
S
E
P
R
M
—

**Nemzeti Örökség
Intézete**

FELELŐS KIADÓ MÓCZÁR GÁBOR, A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE FŐIGAZGATÓJA • **KIADÓ SZÉKHELYE** 1086 BUDAPEST, FÜMEI
ÚT 16–18. • **SZERKESZTŐ** KÓSA–GRIMM ANDRÁS KRISTÓF • **KORREKTOR** PÉTERFISZTER, SKOLA BALÁZS JÁNOS • **KÖZREMŰKÖDŐK**
ALBERTNÉ GÖRGEY ZSUZSANNA, BATTHYÁNY–SCHMIDT MARGIT, BAZSÓ GABRIELLA, DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA, DR. SZABÓ
VIKTOR, DR. TÓTH ZSOLT, GÖRÖG VIKTÓRIA, GULYÁS ADRIENN, KÉSMÁRKI ZSOLT, MÓCZÁR GÁBOR, PROF. DR. HERMANN RÖBERT,
SZALAY-BOBROVNICZKY KRISTÓF, TÁBORI KÁLMÁN **TÖRDELÉS ÉS TIPOGRÁFIA** QUANTUM MEDIA KFT. • **NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS,**
NYOMÁS ÉS KÖTÉS ZET SOLONG PRESS KFT. **FELELŐS VEZETŐ** CZAKÓ ZOLTÁN

„A szabadság a legtöbb, amit adhat ön- magának az emberiség” (Juhász Ferenc) Az 1848/49-es forradalom és szabadság- harcra emlékezünk

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) kiemelt figyelmet fordít a forradalom és szabadságharc 175. évfordulójára. Nemcsak eseménynaptárunkat igazítottuk hozzá, hanem minden rendelkezésünkre álló eszközzel is igyekszünk emlékezni erre a jeles évfordulóra.

Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója (Fotó: Nagy Balázs)

175 évvel ezelőtt zajlott az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, amelynek célja a függetlenség kivívása és az alkotmányos berendezkedés megteremtése volt. 1848 első hónapjaiban Európa számos városában törtek ki forradalmak,

ami kedvező körülményeket teremtett ahhoz, hogy a magyarországi reformelképzelések törvényes úton valósuljanak meg. A forradalom kezdő napja, március 15-e szimbólummá vált: a kivívott szabadság megőrzésének és az elvesztett

szabadság visszaszerzésének szimbólumává. A magyarság nemzeti ünnepe ez a nap, amikor minden magyar ember büszkén tüzi ki kokárdáját.

A Nemzeti Örökség Intézete már tavaly megkezdte az évfordulóra való

A magyar zászló és a 175 évvel ezelőtti honvédszászló (Fotó: NÖRI)

emlékezést. Együttműködési megállapodást írtunk alá hat civil szervezettel – a Magyar Batthyány Alapítvánnyal, a Magyar Női Unió Egyesülettel, a Magyar Történelmi Társulattal, a Görgey Kör Egyesülettel, a Magyarok Európában Egyesülettel és a Katonai Emlékpark Pákozdi Nemzeti Emlékhellyel – arról, hogy e szervezetekkel közös programokon keresztül irányítjuk a figyelmet az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 175. évfordulójára. Emellett az 1848/49-es forradalom és szabadságharc első győztes csatájának 175. évfordulóján, 2023. szeptember 29-én a Magyar Nemzeti Bank „Pákozdi Katonai Emlékpark” megnevezéssel bronzpatinázott színesfém emlékérmét bocsátott ki. A 3000 Ft névértékű emlékérmé a Nemzeti Örökség Intézete kezdeményezésére 2014-ben indult, a hazai nemzeti emlékhelyeket bemutató sorozat tizedik eleme volt.

Intézetünk idei programjai között is kiemelt jelentőséggel szerepel az évforduló. Többek között a zseniális

hadvezér, Görgei Artúr fővezérése alatt lezajlott dicsőséges tavaszi hadjáratra emlékezünk, amelynek útvonala a nemzeti sírkert részeként védett sírhelyekkel rendelkező temetkezési helyeket úgynevezett okos parcella-

kövel jelöljük meg. Ennek a megemlékezés-sorozatnak az első állomása április másodikán Hatvanban volt, folytatásaként pedig április negyedikén Nagykátán, hatodikán Isaszegen, tizedikén Vácott, huszonhatodikán pedig Komáromban avattuk fel a tavaszi hadjáratban elesett katonák nemzeti sírkertbe sorolt sírjait jelző parcellaköveket.

Mindezek mellett a 175. évforduló alkalmából felmérjük és a Magyar Nemzeti Névtér felületén megjelöltük az 1848/49-es forradalom és szabadságharchoz kötődő helyszíneket. Ennek

keretében egy felhívást is közzétettünk valamennyi település önkormányzata felé: várjuk azoknak a sírhelyeknek, emlékműveknek, emléktábláknak vagy emlékhelyeknek a bejelentését, amelyek kapcsolódnak az 1848/49-es forrada-

Szinyei András, Hatvan város alpolgármestere, Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója és Szabó Zsolt országgyűlési képviselő az okos parcellák avatásán a Hatvani városi köztemetőben (Fotó: NÖRI)

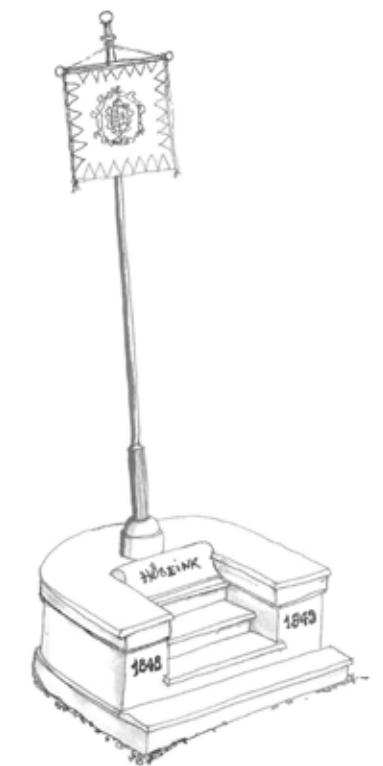
Gőrgői Artúr sírhelye a Fiumei úti sírkertben
(Fotó: NÖRI)

lom és szabadságharc eseményeihez, és még nem szerepelnek az Emlékhely Névtér Évfordulós emlékhelyek elnevezésű adatbázisában. Az adatokat bárki felviheti a rendszerbe, ahol kollégáink ellenőrzése után azonnal megjelennek, kereshetők lesznek. Hasonlóképpen, felhívásban hirdettük ki, hogy olyan személyekkel bővítjük a jelenleg több, mint 6300 sírt számláló Nemzeti Sírkertet, akik valamilyen módon részt vettek a 175 évvel ezelőtti eseményekben. Felhívásunkban arra kértük a települések képviselőit, hogy amennyiben lakóhelyükön tudomásuk van olyan sírhelyről, amely még nem része a nemzeti sírkertnek, de az elhunyt életpályája alapján érdemes lenne rá – különös tekintettel a 175. évforduló miatt az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban részt vett személyekre –, akkor a védettséget indokoltta

tevő érdemek kiemelésével küldjék be részünkre. Ezekkel a felhívásokkal nemcsak az a célunk, hogy bővítsük az adatbázisunkat, hanem fontosnak tartottuk azt is, hogy a lakosságot is megmozgassuk az évforduló kapcsán. Abban bízunk, hogy ha valaki elolvassa a kérésünket, elkezd keresgélni a lakóhelyén, és felfedezhet olyan helyi hősokeket, akiket a közösségében kiemelhetnek, és az évforduló kapcsán emléküket talán újra elevenné tehetik.

Az idén 175 éve megnyílt Fiumei úti sírkertben is ünnepeljük a jeles évfordulót. Május 21-én a sírkertben nyugvó Gőrgői Artúr legnagyobb haditettének, Buda 1849-es bevételének évfordulóján egy 1848/49-es honvédelelművet avatunk a Fiumei úti sírkertben, ahol az első eltemetettek az isaszegi csata hős katonái voltak. A sírkert a nemzet

kiemelten fontos temetkezési helye, egyrészt az ott nyugvó személyek, másrészt a helyszínen lezajlott történelmi jelentőségű kegyeleti események miatt. Ebből adódóan a sírkert több mint temető, egyike Magyarország nemzeti emlékhelyeinek. A helyszín nemzeti emlékhely funkcióját erősíti az is, hogy a sírkertben nem csak nyughelyek, de jelképes sírok, emlékjelek, emlékművek is találhatóak, amelyek számos megemlékezésnek szolgálnak helyszínül. Kiemelt jelentőségű a sírkert első világháborús, második világháborús és 1956-os emlékműve, de itt található a hősi halált halt tűzoltók emlékműve is,

A Fiumei úti sírkert új, 1848/49-es honvédelelművének tervrajza
(Készítette: Kuli László)

és folyamatban van a határon túl nyugvó magyarok emlékművének kialakítása is. Számos egykori 1848/49-es szabadságharcos sírhelye is fellelhető a sírkertben, a Kossuth Lajos mauzóleuma körüli parcellákban. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseinek azonban még nem állítottak emlékművet a sírkertben. Ennek tökéletes helyszíne a központi megemlékezések számára is alkalmas 1848-as parcellák egyike, ahol az emlékmű egy honvéddaszóval a középpontban lesz kialakítva.

Határon túlra is kitekintünk. A 175 éve lezajlott tavaszi hadjárat kapcsán részt veszünk az első negyvennyolcas emlékmű felújításában és újraállításában Roskoványban. Az 1851-ben illegálisan felállított legelső honvédelelmű az

1849-es héthársi csata hőseinek mentője, amely a Bánó család roskoványi birtokán állt. Az oszlopot azonban 1918-ban cseh legionáriusok ledöntötték, de a darabjait a helyiek elásták, s ezzel meg is mentették. A felvidéki Sine Metu Egyesület Orosz Örs vezetésével néhány éve megtalálta, majd a NÖRI segítségével a csata évfordulójára felújítja és eredeti helyén felállítja az emlékművet. A dolog szépsége, hogy a tisztán szlovák lakosságú Roskovány száz százalékban támogatja a kezdeményezést.

Fontosnak tartjuk mindezen eseményeket, valamint fontosnak tartjuk a forradalom és szabadságharc méltó emlékének megőrzését, hiszen 175 éve a szabadság szó többet jelent minden magyarnak, mint előtte. Egyet jelent

Petőfi Sándor, Batthyány Lajos, Jókai Mór, Gőrgői Artúr, Klapka György nevével és a számunkra ismeretlen több száz hős honvéddal. Kötelességünk megőrizni nemcsak ezeket a neveket az utókornak, de szabadságunkat is, amiért annyit küzdöttek elődeink. Megőrizni pedig kétféleképpen tudjuk: szellemi örökségük méltó ápolásával és olyan fizikailag is megvalósuló projektekkal, amelyek még sokáig hirdetik a magyaroknak: éljen a magyar szabadság!

Móczár Gábor

a Nemzeti Örökség Intézete
főigazgatója

Stanislav Girašek, Roskovány polgármestere, Orosz Örs, a Sine Metu Egyesület elnöke és Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója a roskoványi honvédelelműnél (Fotó: Facebook)

Görgei Artúr, ahogy mi látjuk

175 évvel ezelőtt, amikor a világosi fegyverletétel után a honvédek „Isten ved, Görgei!” kiáltással búcsúztak vezérüktől, az ő válasza ez volt: „Az igaz ügy örökre veszve nem lehet.”

Barabás Miklós metszete Görgei Artúrról
(Kép forrása: hirado.hu)

Eltelt 175 év. Ma is látjuk és tapasztaljuk, hogy az igaz ügy örökre veszve nem maradt! Tudjuk, hogy minden családnak van történelmi elhivatása, és mint láthatjuk, a Görgey nemzetségnek a harcos életmentés jutott osztályrészül. A Görgey család „ősatya” az első írásos feljegyzésben *Dux Rainholdus comes Gargow Saxoniensis* néven, 1085-ben jelenik meg. A Felvidéken erdőirtással és települések alapításával teremtette meg a későbbi görögöi és toporci Görgey család alapjait. Ez a két település volt a fő gazdálkodási területük, de további tizenkét település létesítésében is részt vettek: Poprád, Felka, Lőcse, Csütörtökhely, Szepes-szombat, Nagyszalók, Véghalu, Zsegra, Strázsa, Svábóc, Hunfalu, Leibic. A

görögöi és toporci Görgey család tagjai a magyar történelem több jelentős csatájában részt vettek a tatárjárástól a II. világháborúig.

Mikszáth Kálmán megírta Görgey Pál drámáját, de Pál testvére, János például a Rákóczi-szabadságharc egyik kuruc vezére volt, illetve 1552-ben az egri vár védőinek hősi halottai között is találunk egy Görgeyt, nevezetesen Görgey Pétert. A reformációig 12 száz comes került ki a családból. Az ellenreformáció hatalmas birtok- és rangvesztést okozott, a Görgeyek mégis iskolákat és

saját templomokat építettek a velük gazdálkodó családok részére. 1758-ig úgynevezett mánás iskolát tartottak fenn a birtokukon. Ennek a hőiesen harcoló nemzetségnek volt kiemelkedő alakja a magyar szabadságharc híres hadvezére, Görgei Artúr, aki a család toporci kastélyában született. Édesanyja, Perczián Vilma nem nemesi családból származott, ezért Görgei nagyanyja, Görgey Györgyné Doleviczenyi Anna kitagadta a Görgey család örökségéből. Nagyon keserves szegénységben éltek, a 10 megszületett gyermekből 4 maradt életben, közülük 3-an harcoltak a magyar szabadságharcban. A szülőknek nem volt pénzük orvosi vizsgálatokra, így a maguk módján edzették fiaikat, például

télen, a hóban, mezítláb futóedzést tartottak. Elképzelésem szerint ez a spártai edzettség is hozzájárulhatott a szabadságharc alatt kapott koponyasérülés túléléséhez.

Görgei Artúr tehetséges és hihetetlenül szorgalmas, precíz ember volt. Az élet számos területén kellett helytállnia, de bármibe fogott, azt a legnagyobb figyelemmel végezte, ezért kimagasló eredménnyel ért el például a kémiai elemzések területén. Mint ismeretes, a prágai Károly Egyetemen tanult kémiát, és professzora, Radtenbacher bízta meg a kókuszolaj elemzésével, ami a mai napig tartó elismerést hozott számára a kémiatudósok világában. Radtenbacher szalonjában ismerte meg későbbi feleségét, Adéle Aubouint, akit Etelkának szólított. Közös életük regénybe illő fordulatokban bővelkedett. Görgei Artúr erőteljes jelleme a szabadságharc megpróbáltatásai során, a győzelmek idején, és akkor is megnyilvánult, amikor a közvélemény árulónak tartotta.

A szabadságharc kezdetén Görgei Artúr a nemességet jelző y betűt a vezetéknevében i-re változtatta, hogy ezzel a gesztussal is a néppel való egyenrangúságát fejezze ki. Főtiszt léte a honvédjei között aludt, ugyanazt ette, amit ők is, és mindenben sorsközösséget vállalt a rábízottakkal. Mintegy viszonzásul így várhatott el tőlük kemény fegyelmet, engedelmességet, és bajtársi viszonyulást.

A Görgey leszármazottak (Fotó: Görgey család)

Olyan emberként emlékezünk rá, mint akinek mindenkor erélyes volt a fellépése, aki a parancs szemben is önállósította magát, ha a helyzet azt kívánta, aki bravúrokat hajtott végre a csatamezőn, aki súlyos fejsérüléssel, a hordágyról is parancsokat osztogatott, lelkesítve katonáit, s aki 25 000 emberével kétségbe ejtette, sőt megviccelte a 130 000 főnyi orosz hadsereget, de csak Paskievicsnek volt hajlandó letenni a fegyvert, és nem annak, akivel szemben mindig győzelmet aratott. „*lnkább szétlővete magam*” – mondta. Nem voltak viszont ilyen erős lélekkel felruházva a gyermekei: az életük tönkrement a feljük áradó rosszállás miatt, nem tudták elviselni ezt a súlyos lelki terhet, nem túlzás kijelenteni, hogy bele is rokkantak. Görgey Gábor szindarabot írt Görgey címmel, amelynek végén a már idős Görgei Artúr azt várja, hogy Kossuth kimondja, hogy nem volt áruló. Kossuth Lajos azonban ezt soha nem mondta ki, sohasem vonta vissza az átkot, amit többen – például Vörösmarty Mihály – versbe, a népi költészet pedig átokdalokba foglalt. „*Az igaz ügy örökre veszve nem lehet*” – mondta Görgei Artúr.

Hosszú, nehéz évtizedeken keresztül kellett elviselnie – nemcsak neki, hanem nekünk, a ma élő utódainak is – az igaztalan és méltatlan jelzöt. Ám az utókor történetírása bebizonyította, hogy a fegyverletétel valójában egy szükséges döntés volt, amellyel Görgei 28 500 fiatal férfi életét mentette meg. Ez a létszám egyébként 5 generáció múlva, tehát napjainkra nagyságrendileg 600 000 ember megszületését tette lehetővé.

Az „áruló” jelzöt nem vonta vissza senki. Minket, az utódokat azonban megerősített a közvélekedés megváltozása: belső erőnk, hitünk és rendíthetetlenségünk adta vissza az, hogy jól tudtuk az igazságot.

Aradon 13 főtisztet végeztek ki, őket hősként ünneplik minden évben. Görgei Artúr 67 éven keresztül hordozta magával az igaztalan vádat. 175 év. A vér nem vált vízzé. Az I. világháborúban 27 Görgey harcolt, közülük 2 tábornoki rangban, 6-an hősi halált haltak. A II. világháborúban 4, Ludovikán végzett Görgey-fiúról tudunk, akik a zsidómentésben is részt vettek. Görgey Guidó és édesanyja, Görgey Erikné (De Thierry Frederika) neve a Holokauszt Emlékközpont embermentői között olvasható. 1997-ben posztumusz kapták meg a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet Világ Igaza elismerését. Görgey Péter is mentett zsidókat, ezt figyelmen kívül hagyva lötték agyon a „felszabadító” szovjet katonák. Amikor eljött a rendszerváltás, a Görgey család ismét felemelhetette fejét, és helyreállíthatták Görgei Artúr és a Görgey név becsületét. 1989-ben a Görgey fivére: Görgey István és Görgey Tibor neves történészekkel,

Katona Tamással, Hermann Róberttel és Kerékgyártó Lászlóval karöltve, valamint a honvédtábornok lelkes tisztelőivel kiegészülve megalapították a Görgey Kört, amelynek elsődleges szerepe a mai napig Görgei Artúr emlékének ápolása. 1998-ban közadakozásból és a család adományaiból Marton László szobrászművésszel újra elkészítették, és a Fehérvári Rondellán felállították a tábornok II. világháború után ledöntött és megsemmisített lovas szobrának másolatát.

A tavaszi hadjáratot kísérő ünnepségsorozat Budavár Görgei vezette ostromának és visszafoglalásának napján, május 21-én ér véget. Görgei Artúr 1916. május 21-én, 98 éves korában adta vissza hős lelkét Teremtőjének. 1992-ben az Antall-kormány május 21-ét a magyar honvédelem napjává minősítette. A jeles ünnepek alkalmából a honvédtábornok lovas szobránál a Honvédelmi Minisztériummal közösen ünnepélyes koszorúzás, majd a Fiumei úti sírkertben, Görgei Artúr – személyiségéhez hűen szerény – sírjánál megemlékezés zajlik minden évben.

A honvédtábornok halálának 100. évfordulóján, 2016-ban rendezett ünnepségen a Görgey család számos idehaza és külföldön élő tagja is részt vett: a jubileumi találkozó emlékezetes esemény volt a család számára. Ezért is hálával tartozunk Görgei Artúrnak, aki halála után 100 évvel összehozta a népes családot. A Görgey Kör tagjai között több Görgey leszármazott ápolja a szétszóródott család múltját, gondoskodik jelenéről és ad útmutatást a jövőbeni megmaradás reményében.

„*Az igaz ügy örökre veszve nem marad.*” (Görgei Artúr)

Albertné Görgey Zsuzsanna
a Görgey Kör alelnöke

„Viam meam persecutus sum” (A magam útját jártam)

Batthyány Lajos gróf szellemisége ma is velünk él.

Gróf Batthyány Lajos portréja
(Kép forrása: Magyar Nemzeti Múzeum Gyűjteménye)

A Batthyány név hallatán mindenkinek Magyarország első miniszterelnöke, gróf Batthyány Lajos jut az eszébe. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc legendás alakját előbb névtelen sírba temették, majd mauzóleumot és örökmécses is emeltek számára. Emléke és tettei négy sarkából kifordult vi-

lágunkban még inkább fákljaként lobognak és utat mutatnak a ma emberének.

Nemrég, 2024. február 10-én, születésének 217. évfordulóján emlékeztünk meg gróf Batthyány Lajosról, Magyarország első, független, felelős miniszterelnökről, aki az egyik legősibb, nagy hagyományokkal rendelkező magyar arisztokrata család sarjaként látta meg a napvilágot.

A legendárium szerint a Batthyányak családfája egészen Őrs vezérig vezethető vissza. A főnemesi család pedig mindig is hű maradt a gyökereihez: leszármazottai a 14. század vége óta aktívan kivették a részüket az ország sor-

ának és történelmének alakításában. Pajzsukra emelték az istenhit, a család, a nemzet, az anyaföld és a közösség védelmét, megőrzését. Nem véletlen, hogy a címerállatuk is a pelikán, amely a legkedveltebb Krisztus-szimbólumok egyike, az önfeláldozó szeretet jelképe. De megjelenik a szájá-

ban kardot tartó oroszlán is, amely nem támadó, hanem őrző-védő minőségben van jelen.

A Batthyány családból származott az utolsó „nemzeti” nádor, aki ugyancsak a Batthyány Lajos (1696-1765) nevet viselte, de a következőkben az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 175. évfordulója alkalmából a reformkori államférfi, gróf Batthyány Lajos alakját és életútját idézzük meg.

A kis Lajos életét már korán felhők árnyékolták be. Szülei különváltak, majd pazarló életmódot folytató édesanyja megszerezte a fia öröksége feletti rendelkezési jogot, és fényűző életet élt a Batthyányak birtokán. A gyermeket idővel egy bécsi nevelőintézetbe küldte, ahol sok probléma akadt vele: a feljegyzések szerint dacos, nehezen kezelhető gyermek volt.

Ezután jogot tanult, majd katonatisztnak állt. E könnyelmű éveket hosszas pereskedés követte, mely során jussát visszaszerezve hazaköltözött magyarországi birtokaira. „Louis gróf” ekkor kezdett igazán ismerkedni az országgal és a magyar nyelvvel is.

Bár már 1830-ban a felsőház tagja lett, eleinte semmilyen politikai szerepet nem vállalt. Sorsa végül akkor vett gyökeres fordulatot, amikor 1834-ben összekötötte életét Zichy Antónia grófnővel, akit a főúri társaságban csak Tony-ként ismertek. Hitvese szerepválalása megkérdőjelezhetetlen Batthyány politikai sikereiben és nemzetszervező

erejében. Kettejük halhatatlan szerelmét és évtizedeken átívelő szövetségét könyv és színdarab is feldolgozta. Utóbbival rendre átlépjük az országhatárt, igyekszünk minél többekkel megismertetni Batthyány életének ezt az aspektusát is.

A gróf az 1839-40-es pozsonyi országgyűlésen a főrendiházi ellenzék vezérévé vált. Az országgyűlés berekesztése után Pestre költözött. Tagja volt az országgyűlés reformköveteléseit Bécsbe vivő küldöttségnek. V. Ferdinánd király 1848. március 17-én őt bízta meg az első magyar minisztérium (kormány) megalakításával. Miután április 11-én felállt a kormány, gróf Batthyány Lajos, mint felelős miniszterelnök legfontosabb feladatának Magyarország alkotmányos önkormányzatának kiépítését, ezen belül az önálló fegyveres erő megszervezését tekintette. A szavakat pedig hamar tettek követték. 176 éve, május 16-án tették le a 12 ezer főt számláló magyar honvédség alapjait. De az ő nevéhez kötődik a nemzetőrség központi irányító szervezetének felállítása is. Tárcaszintű feladatunk ő látta el a honvédség és a nemzetőrség irányítását is.

Gróf Batthyány Lajos pecsétje a 19. század közepén
(Fotó: Magyar Batthyány Alapítvány)

Bár az alkotmányos monarchia híve volt, a bécsi udvarban egyre elégedetlenebbek voltak politikájával, így hivatalba lépése után alig fél évvel lemondatták. A többit már jól ismerjük: 1849 nyarán koholt vádak alapján elítélték, majd október 3-án Haynau halálra ítélte. Zichy Antóniához írott búcsúlevelében így fogalmazott: „Viam meam persecutus sum (a magam útját jártam), ezért ölnék meg engem.” Kivégzésekor magyarul azt kiáltotta: „Éljen a haza!”, majd francia-német nyelven maga vezényelt a kivégzőosztagnak: „Allez Jägger!” (Rajta, vadászok!).

A fentiek szellemében adja át a Magyar Batthyány Alapítvány – melynek elnöke vagyok – 2020 óta a gróf Batthyány Lajos- és gróf Zichy Antónia-díjakat, melyeket évről évre azok érdemének ki, akik társadalmi, gazdasági, politikai kihívásokra praktikus és pragmatikus, a lehetőségekkel és szükségszerűségekkel arányos választ adnak korunkban. 2021 óta minden évben választunk egy, az adott évre vonatkozó jelmondatot. 2023-ban ez a „személyes érdekeit a közjóknak alávetni mindenki tartozik” volt, amely gróf Batthyány Lajostól származik.

A Magyar Batthyány Alapítvány 2024-ben a fenti díjátadón túl is számos rendezvényt szervez az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 175. évfordulójához kapcsolódóan, partnerszervezeteivel együtt.

Ahogy a forradalom alatt, úgy most, 2024-ben is örökérvényű igazság nekünk, magyaroknak Kölcsey Ferenc

Gróf Batthyány Lajos portréja
(Kép forrása: cultura.hu)

szállóigéje: „A haza minden előtt.” S szerencsére ma is akadnak közöttünk gróf Batthyány Lajoshoz hasonló államférfiak, akik azért dolgoznak, hogy az álláspontok közeledjenek egymáshoz.

Már az orosz-ukrán háború kitörése előtt is, azóta pedig még inkább nagy hangsúly helyeződik a honvédség megerősítésére, fejlesztésére és végső soron a biztonság megteremtésére. Új hősökre van szükség, akik talán már most is köztünk járnak, és remélhetőleg hordoznak magukban valamit abból az eszmeiségből is, amely a Batthyány-kormány tagjait is vezérelte.

Batthyány-Schmidt Margit
elnök
Magyar Batthyány
Alapítvány

1848–1849-es vonatkozású történelmi emlékhelyek

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság előterjesztésére az elmúlt években több olyan helyszín is történelmi emlékhely lett, amelyek az 1848–49-es forradalom és szabadságharc résztvevőjéhez és eseményeihez kapcsolódnak.

A kápolnásnyéki Vörösmarty Mihály Emlékház (Fotó: Gedai Csaba)

Kápolnásnyék, Vörösmarty Mihály Emlékház történelmi emlékhely

Vörösmarty Mihály (1800–1855), a reformkor egyik legnépszerűbb költője, „a második nemzeti himnusz”, a Szózat költője, a Velencei-tó mellett fekvő Kápolnásnyéken, akkori nevén (Pusztá-) Nyéken született. A kis Vörösmarty nem a mai Vörösmarty Mihály Emlékházban látta meg a napvilágot, ugyanis már elmúlt egy éves, amikor a család ebbe a

házba költözött. (Az eredeti szülőház ma már nem áll.) Ugyanakkor gyermekkorának emlékei már ide kötődnek: a Nádasdy grófi család egykori gazdatiszti házában berendezett Emlékház az ország legjelentősebb Vörösmarty-emlékhelye. Ott Károly pénzügyminiszteri számtanácsos és neje, Dickmayer Vilma 1884 őszén vásárolta meg Nádasdy Ferenc gróftól a házat és a hozzá tartozó földbirtokot. Mivel nem született gyermekük, az ingatlan a feleség unokahúga, Kresz Gézané, majd annak fia,

Kresz Géza hegedűművész tulajdonába került. Az új tulajdonosok először Vörösmarty-emlékszobát hoztak létre, majd 1900. december 1-jén, a költő születésének 100. évfordulóján országos ünnepséget rendeztek itt. A következő örökös Kresz Mária néprajzkutató lett, aki a házat a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta, azzal a feltétellel, hogy az épületben emlékmúzeumot rendezzenek be Vörösmarty Mihály tiszteletére. A ház első Vörösmarty-kiállítását 1952-ben nyitották meg.

A kiskőrösi Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum (Fotó: Gedai Csaba)

Kiskőrös, Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum történelmi emlékhely

A kiskőrösi Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum az ország legrégebbi irodalmi emlékhelye: ebben a házban született 1822–1823 fordulóján Petrovics Sándor, aki Petőfi Sándorként minden idők legismertebb és legnépszerűbb magyar költőjévé vált. 1861-ben már emléktábla hirdette a ház falán, hogy itt született Petőfi Sándor, majd 1862-ben itt avatták fel az ország (világ) első köztéri Petőfi-sobrát. 1872 és 1880 között lezárult a Petőfi kiskőrösi születésére vonatkozó bizonyítási eljárás és a szülőház köztulajdonba került. A forradalom és szabadságharc centenáriumi ünnepe, valamint Petőfi halálának 100. évfordulója alkalmából döntés született, hogy az egész épület váljon múzeummá, illetve legyen egy kiállítás is a szülőházban. 1951-ben megvalósult az első tárlat, majd 1953-ban a szülőhelyhez tartozó relikviákat is sikerült itt kiállítani. 1963-ban a szülőház a település kezelésébe került: ettől az évtől kezdve már az összes hasznosítható termében kiállítás fogadta a látogatókat. 1969-ben újabb épülettel bővült az

emlékhely: a szülőház közvetlen szomszédságában álló óvodaépület lett úgy átalakítva, hogy alkalmas legyen átfogó irodalmi kiállítás befogadására, lehetővé téve 1973-ban egy országos méretű és léptékű emlékv megrendezését. 1985-ben nyílt meg és azóta is folyamatosan bővül a „műfordítói szoborpark”.

Bonyhád, Perczel-kúria történelmi emlékhely

A Tolna megyei Bonyhádon, a Perczel Mór utca 44. szám alatt található a

Perczel-kúria, amely 1780 körül épült, s 1820 körül kerüldetett sor az átépítésére. Udvarán áll egy korábbi, kisebb kúria is. Ebben az épületben született 1811. november 11-én Perczel Mór, az 1848–49-es szabadságharc honvéd tábornoka, aki aztán itt töltötte életének utolsó évtizedeit is. Perczel volt az egyetlen a honvédtábornoki kar tagjai közül, aki nem ért el tiszti rangot a cs. kir. hadseregben, ennek ellenére a honvédseregben hadtest-, sőt, hadsereg-parancsnoki beosztásig vitte. A nevéhez fűződik (részben) az 1848. október 7-i ozorai diadal, a Muraköz 1848 októberi visszafoglalása, az 1849 januári sikeres ellentámadás Szolnok és Cegléd térségében, illetve a Délvidék nagy részének felszabadítása 1849. március-májusában.

Perczel Mór testvérei közül feltételezhetően ebben a házban született Miklós (1812–1904) is. Perczel Miklós hivatásos katonai előélet nélkül lett nemzetőr, majd honvéd őrnagy, végül ezredes, s ugyanebben a rangban szolgált az Unió hadseregében az 1861 és 1865 közötti amerikai polgárháború idején is. A két Perczel-fiúnak, illetve

A bonyhádi Perczel-kúria (Fotó: Gedai Csaba)

A budapesti Landerer-nyomda (Fotó: Gedai Csaba)

Sándor nevű testvérüknek egy ideig a neves költő, Vörösmarty Mihály volt a nevelőjük, így tehát az épület egyszerre történelmi és irodalmi emlékhely.

Budapest, egykori Landerer-nyomda történelmi emlékhely

A Landerer és Heckenast nyomda a pesti Horváth-ház földszintjén helyezkedett el, a régi Hatvani kapu közelében. Pollack Mihálynak, a reformkor legkiválóbb építésének tervei alapján 1814-ben egy klasszicista stílusú bérház épült itt, amelynek alsó részében a 18. század eleje óta Pesten és Budán nyomdát működtető Landerer család az 1840-es évekre az ország legkorszerűbb nyomdáját létesítette. 1841. január 2-ától itt jelent meg a Kossuth Lajos által szerkesztett Pesti Hírlap, a modern magyar politikai sajtó első orgánuma. A nyomda az 1848. március 15-ei pesti forradalom egyik legmeghatározóbb helyszíne, Petőfi és társai

itt nyomtattatták ki a *Nemzeti dal* és a 12 pontot. 1848-ban az itt berendezett bankjegynyomdában készítették az önálló magyar bankjegyeket, az ún. Kossuth-bankókat is. A bérházban lakott hosszabb-rövidebb ideig Kossuth Lajos, Arany János, Bajza József, Garay János, Vörösmarty Mihály és Jókai Mór is. Az épületet 1851-ben átépítették, de a funkciója megmaradt. A nyomda 1853. évi megszűnése után volt itt kávézó, de az épületben dolgozott egy ideig a Vasárnapi Újság szerkesztősége is.

Szolnoki csatatér történelmi emlékhely

Szolnok városa 1848–1849 legfontosabb helyszínei közé tartozott. Itt volt az akkori legfontosabb vasútvonal egyik végpontja, a város egyben a tiszai gőzhajózás fontos kikötője is volt. A város környékén és területén két ütközet is lezajlott 1849-ben. 1849. január 22-én Perczel Mór vezérőrnagy Középponti

A szolnoki csatatér történelmi emlékhelyet jelölő sztélé (Fotó: Szalay Ferenc polgármester FB-oldala)

Mozgó Serege támadta meg a várost védő, Franz Ottinger vezérőrnagy által vezetett cs. kir. lovasdandárt, s Abonyon át egészen Ceglédig űzte vissza. Ez volt az 1848–49. évi téli hadjáratban, a főhadszíntéren a honvédsereg első sikeres támadó hadművelete.

1849. március 5-én Vécsey Károly gróf és Damjanich János vezérőrnagy 6. és 8. hadosztálya űzte ki a városból Leopold Karger cs. kir. vezérőrnagy dandárját, illetve verte vissza az Abonyból az utóbbi segítségére érkező Franz Ottinger vezérőrnagy által vezetett cs. kir. lovasdandárt. A szolnoki ütközet a főhadszíntéren a téli hadjárat záró eseménye, egyben a cs. kir. hadsereg addigi legsúlyosabb kudarca volt.

Tápióbicskei csatatér történelmi emlékhely

Az 1849. évi tavaszi hadjárat második összecsapása Tápióbicskénél zajlott le. A Klapka György vezérőrnagy által vezetett magyar I. hadtest a falu térségében beleütközött a dél felől visszavonuló cs. kir. I. (Jellačić) hadtest Daniel Rastich vezérőrnagy által vezetett gyalog-, illetve Leopold Sternberg ezredes által vezényelt lovasdandárjába, amelyek komoly veszteségeket okoztak neki. A rendet a helyszínre érkező Görgei Artúr fővezér és Damjanich János tábornok állították helyre. Damjanich III. hadteste ellentámadásba ment át, s visszavette az ellenség által elfoglalt lövegek egy részét, a két cs. kir. dandárt pedig visszavonulásra készítette. Az ütközethez kapcsolódik Sebő Alajos huszár őrnagy és Hermann Riedesel cs. kir. őrnagy párbaja, amelyről Jókai

a Kőszívű ember fiai című regényében Baradlay Richárd és Palvicz Ottó párviadalát mintázták; illetve a Földváry Károly alezredes által a tápióbicskei híd ellen vezetett híres roham is.

Isaszegi csatatér történelmi emlékhely

1849. április 6-án Isaszeg és Gödöllő között került sor a tavaszi hadjárat első szakaszának döntő csatájára. A tét mind a magyar, mind a cs. kir. hadsereg részéről nagy volt. Ha a magyarok győznek, a cs. kir. hadsereg Budapestre vagy Vácra kénytelen visszavonulni, s ezzel befejeződik a Duna-Tisza köze felszabadítása. A Görgei Artúr vezette magyar főeregből először Klapka György I. hadtestének csapatai kerültek tűz alá, majd Damjanich János III. hadteste nyomult át a Király-erdőn. Az összecsapás hosszú időn át dön-

tetlenre állt: a magyar fél tartalékai lassan elfogytak, a cs. kir. hadsereg pedig Josip Jellačić hadtestén kívül Franz Schlik altábornagy egyik hadosztályát is bevetette. Végül Aulich Lajos tábornok öntevékeny fellépése döntötte el a csatát, aki az általa vezetett II. hadtesttel Klapka és Damjanich segítségére sietett, s Klapkával együtt az Isaszeg feletti magaslatok kiürítésére bírták Jellačićot. Ezután Alfred zu Windisch-Grätz tábornagy, a cs. kir. fővezér reménytelennek ítélte a további küzdelmet, s Pest elé vonta vissza seregét.

Prof. Dr. Hermann Róbert
történész, a Nemzeti Emlékhely és
Kegyeleti Bizottság tagja

A tápióbicskei csata emlékműve (Fotó: Gedai Csaba)

Az isaszegi csata emlékműve (Fotó: Gedai Csaba)

A Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programról

Az előkészítő fázis után a gyakorlati megvalósítás folyamata következik.

A programban részt vevő diákcsoport a mohácsi nemzeti emlékhelyen (Fotó: NÖRI)

Az emlékezetpedagógia területén az idei tavasz legfontosabb és legörömtelibb hírének az számít, hogy megszűntetett az 1050/2024 (III.7.) kormányhatározat: ez lehetővé teszi annak a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programnak az országos kiterjesztését, amelynek alapjait hosszú előkészítő munkával eddig leraktuk. A finanszírozásra – a Klebelsberg Központtal való együttműködésben – egymilliárd forint áll rendelkezésre a megvalósítási időszakban, vagyis a 2024–25-ös tanévben. Ezzel a kormánydöntéssel egy sikeres, tartalmas szakmai és pedagógiai tartalomkidolgozó

és -fejlesztő folyamat első fázisa zárul le intézetünkben, amelyet a következő hónapokban és tanévben a gyakorlati megvalósítás időszaka követ.

Amikor első lépésként a Nézőpont Intézettel 2021-ben felmérést készítettünk a magyar fiatalok nemzeti identitásáról és a történelmi múltunk, hőseink megismerése iránti érdeklődéséről, akkor már láttuk, hogy fontos lenne egy olyan program, amely ennek a társadalmi igénynek a megvalósulását a köznevelés rendszeréhez kapcsolódva segíti és elmélyíti. A Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program erre a felismerésre ad az iskolai praxis-

ban is hasznosítható gyakorlati választ. Akkoriban és most is szívesen használjuk metaforaként a „katedrálisépítést”, amely nemcsak építőkövek hordását jelenti, hanem reményeink szerint egy magasabb pedagógiai cél részeként, a helyi, iskolai közösség szintjén túlnőve nagyobb összetársadalmi hatása is lesz: mintegy százezer diák juthat el állami finanszírozással jelentős nemzeti és történelmi emlékhelyeinkre, ahol a Nemzeti Alaptantervbe illesztve élményszerű, helyszíni tananyagfeldolgozásban lehet része az osztályközösségeknek.

A társadalomkutatók alapvető felismerése, hogy a közös nemzeti múlt, a szellemi és tárgyi örökség ismerete, az odatartozás és az érzelmi kötődés élménye a társadalmi összetartozás legfontosabb tényezőit jelentik. Tudjuk, hogy igen sok diák a családi vagy szociális helyzete miatt nem részesül ilyen tudás- és élményszerző tapasztalatokban, ezért számukra különösen nagy segítség az állami finanszírozás. Mivel idén szeptembertől mind az állami, mind az egyházi és szakképzési fenntartású köznevelési intézmények számára megnyílik a tananyagfeldolgozó kirándulások lehetősége, a tanuló ifjúság széles palettáját eléri majd a program. A Klebelsberg Központ – tankerületein keresztül – az utazások koordinálásában, a Történelemoktatók Szakmai Egyesülete pedig azoknak a módszertani segédanyagoknak a további kidolgozásában segíti majd intézetünket, amelyeket a tanulócsoporthoz

az iskolai és a helyszíni ismeretszerzésben használhatnak. Sok jó gyakorlatot és szervezési-pedagógiai tapasztalatot összegyűjtöttünk az előző két évben. Részben annak a kétszáz iskolának a bevonásával, amelyekkel az első tesztprogramot öt emlékhelyen megvalósítottuk, majd pedig az Egri Főegyházmegye és a Szeged-Csanádi Egyházmegye által fenntartott intézmények tanulócsoporthaival, amelyek külön együttműködésünk keretében most is folyamatosan küldik diákjaikat az emlékhelyekre.

Időközben újabb szakmai-pedagógiai szövetséges csatlakozott emlékezetpedagógiai programunkhoz: a Honvédelmi Minisztérium. Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója és dr. Czermann János stratégiaért és humánpolitikáért felelős helyettes államtitkár megállapodást írtak alá arról, hogy idén megindulhat a „Honvédő hőseink nyomdokain” című alprogramunk, amely kifejezetten a Honvéd Kadét Programban részt vevő, mintegy 140 köznevelési intézményt vonja be az emlékhelyek megismertetésébe hét olyan kiválasztott helyszínen (Komáromi erőd, Siklósi vár, Szigetvári vár, Pákozdi Katonai Emlékpark, Egri vár, Mohácsi Nemzeti Emlék-

Emlékezetpedagógiai foglalkozás az esztergomi vármúzeumban (Fotó: NÖRI)

hely, Gyulai vár), amelyek jellege, történelmi tematikája a haza védelmét helyezi fókuszba. Ebben az esetben a programok anyagi támogatását a minisztérium biztosítja.

Fontos és összetett munka vár ránk tehát a következő hónapokban. Sok jó gyakorlattal megtámogatott, de mégiscsak egy innovatív, „zöldmezős” folyamat elején járunk. Minden pedagógia, így az emlékezetpedagógia mögött is értékrend áll. A nemzeti örökség „élő köveinek” megismerése „örökség-közösséggé” teszi a benne részt vevőket: a „vitrin-szemléletű” múzeumlátogatás helyett segítve a probléma- és jelenértést, tudatosítva a saját kötődésüket a haza történelméhez, bevonódva és személyes

kapcsolatot teremtve az emlékhelyi terekkel. A program sokak közös hozzáférést jelent a kultúrához a kreatív tanulás, beszélgetés, a „sokszólamú”, aktív részvétel jegyében. Segítségével a diákok inspirálódnak, történelmi referenciapontok keletkeznek, jobban megértik helyüket az életben a kognitív, az érzelmi és érzékelési tapasztalatok nyomán.

„Hová tartozol? Mi az örökséged?” – életünk e két alapvetően fontos kérdésére is segít választ adni az élményalapú Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program.

Késmárki Zsolt

emlékezetpedagógiai szaktanácsadó,
Nemzeti Örökség Intézete

A komáromi erődrendszer élményszerű felfedezése (Fotó: NÖRI)

A Fiumei úti sírkert első évtizedei

175 éve, 1849-ben nyitotta meg kapuit a mai Fiumei úti sírkert, amelyet 2014-ben az Országgyűlés a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság javaslata alapján nemzeti emlékhellyé nyilvánított. A sírkertre egyfajta nemzeti pantheonként is tekinthetünk, hiszen a magyar gazdasági, tudományos, kulturális, művészeti, sport és politikai élet számos jeles képviselője nyugszik ebben a temetőben. De hogyan is kezdődött ez a történet?

A korabeli Batthyány-mauzóleum (Fotó: Budapest Főváros Levéltára, Klösz György fényképei)

Pest város vezetése 1847-ben határozta el a város első, falakkal övezett temetőjének, a már évek óta helyhiánnyal küzdő Váci úti – más néven Terézvárosi – temetőnek a bezárását. Egyúttal – mivel a város másik két temetője, a Ferencvárosi és a József-

városi is meglehetősen zsúfolt volt – határozatot hoztak egy új, nagy pesti köztemető létesítéséről a város határain kívül. A temetkezésre szolgáló területet városi földeken jelölték ki, a Kerepesi országút mentén. Magát a területet Kerepesi-dűlő néven emle-

gették. A temető eredeti mérete a ma-inál jóval nagyobb, kb. 130 hektár volt. Az erre a területre való temetkezés nem volt előzmény nélküli, hiszen itt helyezkedett el egy régi polgári köztemető és egy régi katonai temető is. Az 1847-ben kijelölt temetkezési terü-

let a katonai temetőt teljes egészében, a régi polgári temetőt pedig részben foglalta magába.

Ténylegesen már 1847 nyaratól temetkeztek ide – elsősorban görög-keletiek –, azonban Pest város új köztemetője hivatalosan csak 1849. április 1-jén, virágvasárnap nyílt meg. A pestiek kezdetben nem szívesen temetkeztek ebbe az akkori várostól messze eső és nehezen megközelíthető temetőbe. Viszont április 24-ét követően, amikor a honvéds csapatok bevonultak Pestre, itt kapott végső nyughelyet az isaszegi csata áldozatai közül néhány, a Rókus kórházban elhunyt katona. Tulajdonképpen ez volt az első, állami-ként definiálható dísztemetés a sírkertben.

Az 1850-es évek elején megkezdődött a falsírboltok építése, amelyek máig a temető legrégebbi, nagyrészt eredeti állapotukban megmaradt részei. Ezeket úgy alakították ki, hogy egy árokrendszert ástak a temető kerítése mentén, majd ezt kifalazták és alul leválasztották az egyes sírhelyeket. Így lényegében egy összefüggő kriptarendszert hoztak létre. A falsírboltok a sírkert legelőkelőbb temetkezési helyeinek számítottak, ezért elsősorban a jómódú pesti polgárság tagjai temetkeztek ide. A sírfeliratokon nagyon sok német vezetéknévvel találkozhatunk, hiszen a 19. század közepén Pest város polgárságának többsége még német anyanyelvű volt. Az első két jelentős személy, akiket a falsírboltokban helyeztek örök nyugalomra, az 1850-ben elhunyt Eggenberger József, kora legjelentősebb könyvkereskedője, valamint Röck István gépgyáros volt. 1851-ben temették ide Fejérváry Gábor archeológust, 1852-ben Zoltán Jánost, a forradalom belügyi államtitkárát, 1854-ben Birly

Ede Flóriánt, a pesti egyetem rektorát és Czech János történészt, 1855 végén Jerney János nyelvészt, 1858-ban Bauer Mihály szobrászt, Dégen János egyetemi tanárt, Bene Ferenc városi főorvost és Bártfay László író, valamint

a sírkert egy idő után rendkívül elhanyagolt állapotba került, Pest városa 1860-ban visszavette a bérletet és saját hatáskörben működtette tovább.

A sírkertbe temetett első közismert személyiség Egressy Béni, a Szózat

A korabeli Kossuth-mauzóleum (Fotó: Fortepan, Schmidt Albin)

az első arisztokratát, gróf Andrássy Juliannát, 1859-ben és 1860-ban pedig Eckstein Frigyes és Csasz Márton orvosokat.

A temető üzemeltetését a város vezetősége kezdetben egy magánvállalkozónak adta ki, mivel azonban

megzenésítője volt 1851-ben. Az első nagy temetés viszont a Szózat írójaé, Vörösmarty Mihályé volt, akit 1855-ben egy falsírboltban helyeztek örök nyugalomra. Az ő temetése, amelyen tízezres nagyságrendű tömeg jelent meg, a Habsburg önkényuralom elleni

néma tüntetéssé vált. A szabadságharc leverését követően ez volt az első nagy, hazafias jellegű tömegmegmozdulás Magyarországon. Ez az esemény és

miatt Pest városa 1861-ben Scitovszky János hercegprímáshoz fordult, és a főpap intézkedései nyomán a karmelitaoknak el kellett hagyniuk a kápolnát,

A korabeli karmelita kápolna (Kép forrása: Fiumei úti sírkert archívuma)

Vörösmarty személye kiemelt rangot adott a temetőnek. Tulajdonképpen Vörösmarty Mihály temetése volt az első lépcsőfok afelé, hogy a sírkert egy egyszerű köztemetőből a későbbiekben egyfajta nemzeti panteonná váljon.

Nem kellett sokat várni a következő, nagy tömegeket megmozgató gyászszertartásra. 1860. április 4-én zajlott le Forinyák Géza joghallgató temetése, akit a három héttel korábbi, március 15-ei tüntetésen rendőrök lőttek meg, és hosszas szenvedés után halt bele sérülésébe. Vörösmartyé mellett ez volt az abszolutizmus kori Pest politikailag legfontosabb gyászszertartása.

1857-ben, városi rendeletre, a Kerepesi úti temetőben egy kápolna épült, amelybe karmelita szerzetesek költöztek, akik hamarosan a Bach-korszak Pestjének hírhedt németesítő eszközéivé váltak. Magyarellenés uszításuk

templomból) újabb jelentős mérföldköve volt a sírkert panteonná válásának. Batthyányt 1870-ben temették arra a helyre, ahol most is nyugszik, de még egy jóval egyszerűbb sírba. Hamarosan gyűjtés indult egy méltó síremlék megépítésére, melynek eredményeként a mauzóleum 1872 és 1874 között Schickedanz Albert tervei alapján készült el. (Az építkezés idejére Batthyány földi maradványait ideiglenesen áthelyezték egy falsírboltba.) Később ide temették a mártír miniszterelnök feleségét, fiát, lányát és unokáját is.

1876-ban hunyt el Deák Ferenc, ainek a temetése „a nemzet teátrális diadalmenetévé” vált. Mauzóleuma 1882 és 1887 között épült Gerster Kálmán tervei alapján.

1885-ben a fővárosi közgyűlés dísztemetővé nyilvánította a sírkertet. Ekkortól a köztemetői funkció hátterbe szorult. (1886-tól a X. kerületben lévő Új köztemető volt a főváros köztemetője.) Ez maga után vonta a kimagasló személyiségek nagyarányú ide temetkezését vagy áttemetését. Ezzel

Arany János sírja (Fotó: Budapest Főváros Levéltára, Klósz György fényképei)

párhuzamosan megkezdődött a lejárt sírok felszámolása is. Számos parcellában a lejárt és felszámolt sírhelyeket nem adták ki újra, hanem megkezdődött egy úgynevezett ligetesítés.

Asírkert első figurális síremlékszobra Huszár Adolf sírjára került 1889-ben, amely Donáth Gyula szobrászművész alkotása. Ez fordulópontot jelentett a sírkert funerális művészetében, és ezt követően egyre több művészi értékű síremlék jelent meg a sírkertben. Számos kitűnő szobrászművész, többek között Stróbl Alajos, Maróti Géza, Pásztor János, Kiss György, Telcs Ede, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Ligeti Antal, Medgyessy Ferenc alkotásai találhatók meg mind a mai napig a temetőben. A számos korszakot átfogó és több stílust (klasszicizmus, eklektika, szecesszió, modernitás) felvonultató sírkert szobrai között megtalálhatóak a halál kíméletlen és félelmetes arcát idéző allegóriák, de a természet lágy ölén való szelíd megpihenést, az örök

álomra szenderedés békéjét sugárzó elégikus alkotások is.

1894-ban volt a dualizmus időszakának legnagyobb tömegeket megmozgató és legdokumentáltabb temetése, Kossuth Lajosé. (Egyes becslések szerint hatszázezres tömeg vett részt a temetésen.) Kossuth eredeti, meglehetősen egyszerű sírja helyén ma a Kassalik család síremléke található. Később kiírtak egy pályázatot egy méltó síremlék megtervezésére, melyben megfogalmazták a „minél nagyobb, annál jobb” elvét is, hiszen Kossuthra még holtában is nem lenézni, hanem felnézni kell. Így ez lett Magyarország legnagyobb mauzóleuma, mely 1902 és 1909 között épült, Gerster Kálmán és Stróbl Alajos tervei alapján.

A három nagy mauzóleum térbeli ellensúlyozására 1904 és 1908 között épült a temető főútja mentén a ket-tős árkád sor épülete Gerle Lajos és Hegedűs Ármin tervei alapján. Az itt lévő sírhelyek voltak a legdrágábbak a

temetőben, így elsősorban a gazdag, nagypolgári családok vásároltak itt sírhelyeket. Itt nyugszik például Láng László gépgyáralapító, Alpár Ignác építész, az orvosdinasztia Korányi család, a vendéglátós Gundel család vagy a csokoládégyáros Stühmer család több tagja is. A jómódú családokon kívül olyan személyek is kaptak az árkád sor végén díszsírhelyet, mint Jókai Mór, Ady Endre, vagy Blaha Lujza, az egyik kupola alatt pedig megtalálhatjuk Görgei Artúr honvédtábornok sírját is.

A 20. század első évtizedére a sírkert már deklaráltan nemzeti nagyjaink központi temetőjeként, azaz egyfajta nemzeti panteonként funkcionált.

**A tanulmányban felhasználásra kerültek Tóth Vilmos e témában megjelent munkái.*

Dr. Szabó Viktor

történész, osztályvezető
Nemzeti Örökség Intézete

Életkép a Deák-mauzóleum melletti sétányon (Fotó: Fortepan, Schmidt Albin)

A Nemzeti Sírkertbe sorolt '48-as honvédsírok

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 175. évfordulóján kiemelt figyelmet fordít a Nemzeti Sírkert részeként védett '48-as honvédsírokra. Az intézet, mint a védett sírok feletti rendelkezési jogok gyakorlója, egyes honvédsírokat felújít, másokat megjelöl okos parcellakövel, emellett új honvédsírok védeltségét is kezdeményezte a döntéshozó Nemzeti Emlék hely és Kegyeleti Bizottságnál (NEKB). Az alábbiakban a védett '48-as sírokról adunk ismertetőt.

A Kossuth-mauzóleum a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

A Nemzeti Sírkert jelenlegi adatbázisa alapján a több mint 6300 védett nyughelyből 229, azaz a védett sírok körülbelül 3,6%-a 1848/49-es honvédsír. A 229 sírból 11 tömegsír, további háromban pedig egynél több katona nyugszik – a védett sírok adatbázisa összesen 223 szabadságharcos nevét tartalmazza. Rendfokozatukat tekintve a Nemzeti Sírkert részeként összesen

41 honvéd, 4 őrmester, 20 hadnagy, 39 főhadnagy, 41 százados, 22 őrnagy, 10 alezredes, 28 ezredes, 9 tábornok, továbbá 3 honvédtiszt (rendfokozatuk nem ismert), 1 tábori lelkész és 5 honvédorvos védett. A Nemzeti Sírkertbe sorolt honvédsírok nagy része, szám szerint 139 sír Budapesten található, ennek is java része a Fiumei úti sírkertben. A többi közigazgatási egységben

vármegyénként csupán néhány védett honvédsír van – a legtöbb Pest (10), Győr-Moson-Sopron (9), Heves (8) és Borsod-Abaúj-Zemplén (7) vármegyében. A számadatok szemléletesen tükrözik a teljes Nemzeti Sírkert területi eloszlását, ugyanis a védett sírok közel háromnegyede Budapesten található, a legtöbb a Fiumei úti sírkertben és a Farkasréti temetőben.

A Fiumei úti sírkert, mint Kerepesi úti temető 1849-ben nyitotta meg kapuit. Azon túl, hogy ezen a helyen található a legtöbb honvédsír, úgy tartják számon, hogy már az elsőként itt eltemetettek között is voltak magyar szabadságharcosok – az isaszegi csata sebesültjei közül néhány honvéd. Itt nyugszik Kossuth Lajos, a szabadságharc egyik vezéralakja, az ország kormányzóelnöke. A nyughelyétől szolgáló impozáns mauzóleum Magyarország legnagyobb síremléke, amely 2001-ben, az első védetté nyilvánítások között lett a Nemzeti Sírkert része. A Fiumei úti sírkertben három 1848/49-es honvéd tábornok nyugszik. A neoklasszicista árkádsorok jobb oldali grandiózus építményének első számú, kiemelt sírhelyén, a

Klapka György síremléke a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

Körösfői-Kriesch-kupola alatt nyugszik a magyar hadtörténelem kiválósága, Görgei Artúr honvéd tábornok, a honvédsereg fővezére, hadügyminiszter. A 24/1-es parcellában nyugszik Vetter Antal honvéd tábornok, ideiglenes hadügyminiszter, vezérkari főnök, akinek sírhelyét Strobl Alajos oroszlan-szobra őrzi. A 29-es parcellában pedig a szabadságharc egyik legfiatalabb tábornokának, Klapka Györgynek, Komárom védőjének a sírhelye található, rajta Róna József gyönyörű alkotásával. A tábornokok sírjai szintén 2001 óta védettek.

Kossuth Lajos nyughelye körül három parcellában (30-as, 31-es, 31/2-es) alusszák örök álmukat honvéd katonák. A „Hősök ligetének” is nevezett, 2004 óta teljes egészében védett '48-as parcellák több ütemben megvalósult temetőrendezések eredményeként jöttek létre. Ide temették

át a sírkerten belül nyugvó hősöket, továbbá a felszámolt budai temetők honvédjeinek földi maradványait. A Tabáni és a Vízivárosi katonatemetőkből elsőként a Németvölgyi temetőbe helyezték át a hamvakat, de annak felszámolásakor, 1963-ban azok is Kossuth Lajos nyughelye mellé kerültek. 1975-ben helyezték át ide a kilenc pesti vértanú (Csernyus Emánuel, Szacs vay Imre, Abancourt de Franqueville Károly, Giron

Vetter Antal sírhelye a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

Péter, Streith Miklós, Kolosy Gábor, Noszlopy Gáspár, Jubál Károly, Sárközy Sándor) közös sírhelyét is.

A 30-as parcella közepén nyugszik herceg Mieczysław Korybut Woroniecki lengyel főnemes, aki a szabadságharcban alezredesi rangban szolgált, majd annak leverését követően, 1849. október 20-án kivégezték. Ugyanebben a parcellában nyugszik Kiss Károly honvéd ezredes, a nemzetőrség egyik megszervezője, akinek személyében a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudósát is tiszteljük. Itt nyugszik Gajzágó Salamon honvéd hadnagy is, aki 1867-től országgyűlési képviselő, 1870-től pedig az Állami Számvevőszék (akkor: Magyar Királyi Legfőbb Állami Számvevőszék) első elnöke volt. Itt található Karsa (Karossa) Ferenc honvéd hadnagy sírhelye is, aki a fennmaradt dokumentumok szerint a szabadságharc tizenkét ütközetében harcolt.

A 31-es parcellában nyugvók közül említést érdemel az 1928-ban elhunyt Lebő István, akit az egyik legtovább élő '48-as honvédként tartunk számon. Továbbá itt nyugszik női honvédként (honleányként) Varga Andrásné (Csizmárovits Mária) huszár hadnagy is. A 31/2-es parcellában számos honvédtiszt sírja található egymás mellett. Két kiváló tüzértiszt, Psotta Mór tüzér ezredes, Görgei Artúr tüzérparancsnoka, és Krivácsy József tüzér ezredes, a komáromi vár tüzér-főparancsnoka is itt van eltemetve. Ebben a parcellában helyezték örök nyugalomra Rozsváry Lajos honvéd őrnagyot is, akinek sírkövén márványtábla őrzi veje, Ormai Norbert ezredes, az első aradi vértanú emlékét.

A közelben, szintén védett sírban nyugszanak az 1849. október 6-án kivégzett aradi vértanúk hozzátartozói is: Damjanich Jánosné (Csernovics Emília),

Lebstück Mária síremléke a Megyeri úti temetőben (Fotó: NÖRI)

Lázár Vilmosné (Revitzky Mária), valamint Schweidel Józsefné (Bilińska Domicella) és fia, Schweidel Béla honvéd százados. Külön említést érdemel Petőfi Sándor öccse, Petőfi István honvéd százados, aki 1848 júniusától a világosi fegyverletételig szolgált a honvédseregben. Ő a Petőfi család védett sírjában nyugszik a költő szüleivel, feleségével és gyermekével együtt.

A főváros további temetőiben, védett sírokban nyugvó honvédek közül az Óbudai temetőben nyugszik Görgey István honvéd százados, történetíró, Görgei Artúr testvére. A Salgótarjáni utcai zsidó temetőben található Horn Ede közigazdász, politikus védett nyughelye, aki tábori rabbiként szolgált a szabadságharcban. Hatsek Ignác honvéd főhadnagy, a magyar kartográfia meghatározó alakja a Kozma utcai zsidó temetőben nyugszik. A Farkasréti temetőben található Birsy József honvéd őrnagynak, Görgei karségdjének a nyughelye. A Megyeri úti temetőben alussza örök álmát Lebstück Mária honvéd főhadnagy, a Mária főhadnagy című operett ihletője.

Budapesten kívül 90, a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánított 1848/49-es

honvéd katona sírhelyét tartjuk számon, amelyek az ország különböző pontjain helyezkednek el. Néhány kiemelt példával szemléltetve: Gyulán, a Szentháromság temetőben nyugszik – a női honvédek sorát folytatva – Pfiffner Paulina

A Petőfi család felújított síremléke a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

honvéd hadnagy. Kiskunhalason, a Régi református temetőben több szabadságharcos honvéd mellett található a sírja Vári Szabó István huszár századosnak, aki 1872-ben a város első polgármestere lett. Szegeden, a Belvárosi temetőben nyugszik Korda János, a szegedi nemzetőrség főparancsnoka. Győrben, a Nádorvárosi temetőben található – Ajer Mihály honvéd alezredes közelében – Baccarčíh Sándor honvéd százados sírhelye, aki később az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében tábornoki rangig emelkedett. Győr-Ménfőcsanak-on, halálának helyszínén temették el Szabó János Ferenc honvéd századost, akinek 19. századi, védett sírja ma is ugyanott található, az alsó vasútállomás közelében. Popper Alajos honvéd főorvos a debreceni izraelita temetőben alussza örök álmát, sírja 2003 óta védett. Több honvédtiszt védett sírja található Egerben a Hatvani (Fájdalmas Szűzanya) temetőben és a Kisboldogasszony (Kisasszony) temetőben. Az utóbbiban nyugszik az 1850 februárjában várbörtönben elhunyt Lenkey János honvéd tábornok, akit az aradi vértanúk között tartunk számon. Jászberényben, a Fehértői temetőben található a tápióbicskei és az isaszegi csatákban megsebesült, majd a jászberényi kórházban meghalt honvédek tömegsírja. Szintén védett tömegsír található – Bátor-Sulcz

A kilenc pesti vértanú közös sírhelye a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

Bódog honvéd ezredes egyéni sírhelye mellett – az esztergomi Honvédtetőben is, ahova a helyi kórházban elhunyt, sebesült honvédek temették el. Tiszafüreden, a Régi temetőben nyugszik Kiss Pál honvéd tábornok. A Pest vármegyei Dömsödön, a Református temetőben

van eltemetve Ecsedi Csapó Pál honvéd ezredes. A Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei Kemece Református temetőjében nyugszik Répássy Mihály honvéd tábornok. A tábornokok sorát folytatva, a Tolna vármegyei Bonyhádön, a Kálvária-domb kápolnájában helyezték

Mieczysław Korybut Woroniecki lengyel főnemes sírhelye a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

Damjanich Jánosné síremléke a Fiumei úti sírkertben (Fotó: NÖRI)

örök nyugalomra Perczel Mór honvéd-tábornokot. A Vas vármegyei Nemesmagasi köztemetőjének mauzóleuma Berzsenyi Lénárd honvéd ezredes miatt élvez védeltséget.

A legutóbbi, 2023-as és 2024-es védetté nyilvánítások közül kiemelendő, hogy a szabadságharc 175. évfordulója alkalmából az NEKB több olyan honvédsírt – egyéni és tömegsírt – nyilvánított védetté, amelyekben a dicsőséges tavaszi hadjárat hősei nyugszanak a csatahelyek közelében. Ezeket a nyughelyeket a NÖRI 2024 tavaszán, az egyes ütközetek évfordulóin okos parcellakövekkel jelöli meg, és azokat a hősöknek kijáró tiszteletadás mellett ünnepélyesen felavatja.

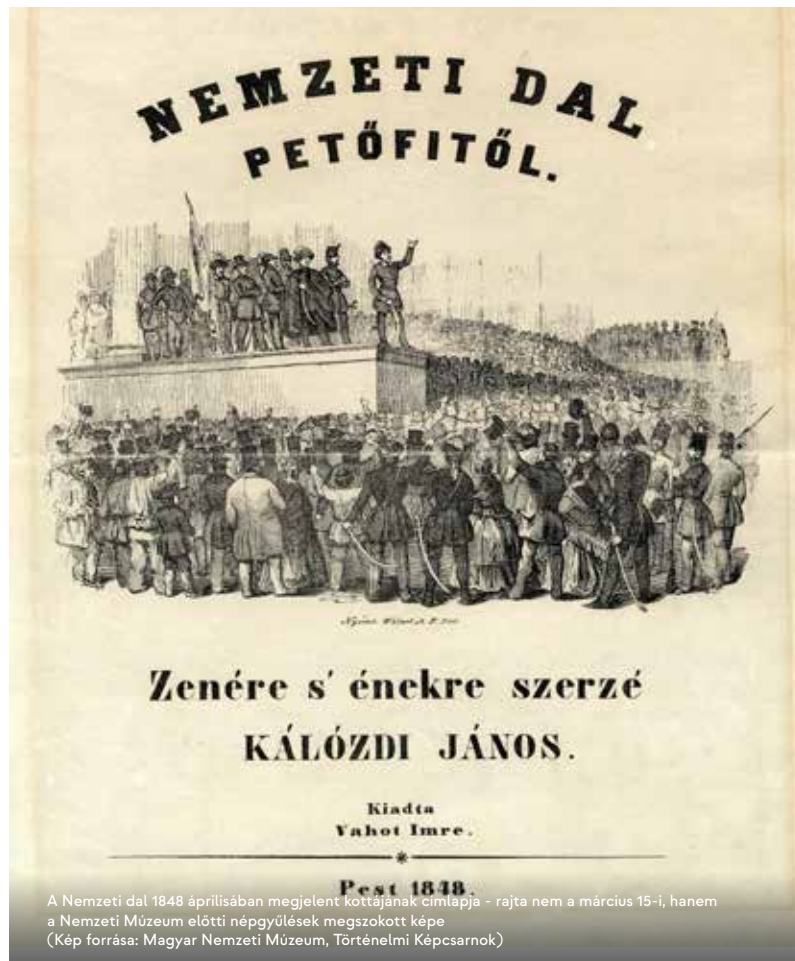
Dr. Tóth Zsolt

társadalmi kapcsolatokért felelős igazgató
Nemzeti Örökség Intézete

A Magyar Nemzeti Múzeum 1848–49-ben

2013 tavasza óta a Múzeumkert északnyugati, nagy kapujával szemközt egy sztélé hirdeti, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum (és a Múzeumkert) nemzeti emlékhely. E kiemelt státuszért – ha lehet így fogalmazni – leginkább 1848. március 15-e, annak történelmi emlékezetünkben is kimagasló helyet elfoglaló eseménye a felelős, az a nagy forradalmi gyűlés, amelyet évről évre megidézőnk a múzeumpalota nagy lépcsőzeténél.

A korabeli forrásokból úgy tűnik, hogy a márciusi ifjak eredetileg nem terveztek népgyűlést a múzeumpalota elé, arról tulajdonképpen a Landerer-nyomdánál döntöttek, amikor tudomásukra jutott, hogy a pesti Városházán délután több polgár kérésére rendkívüli ülést tartanak. A híres népgyűlést délután 3 órakor tartották a Nemzeti Múzeum előző évben elkészült új épületénél: ekkor debütált a múzeumlépcső a történelem színpadaként. Petőfi általában nem írt naplót, de ezekben a napokban igen, és így tudjuk is idézni azt, amit a múzeum nagy lépcsőzetének bal oldali (északi) mellvédjén állva látott: „A szakadó eső dacára mintegy tízezer ember gyűlt a múzeum elé. A szabad téren, szabad ég alatt vész előtt zúgó tengernek látszék felülről a sokaság.” A múzeum előtt állók közül ekkor már sokaknak ott volt a kezében a 12 pont és a Nemzeti dal nyomtatványa, amelyeket ekkor osztottak szét. Birányi Ákos, az egyik márciusi ifjú így emlékezett vissza erre: „[...] a nyomtatvány-kiosztók ezeket előbb egyenként adogatni kezdték, de csakhamar ostromolt várként rohantatván meg, csomókint magasra feldobták, s úgy szórták a nép közé. Ezer kéz viaskodott

a légben utánok, és százat meg százat összetéptek, csak hogy még rongyait is szerencsések lehessenek bírni az evangéliumi hirdetménynek...”. A népgyűlésen a Nemzeti dal nem hangzott el, de Petőfi ott állt a múzeumlépcső említett mellvédjén Vasvári Pállal és Irinyi Józseffel együtt, akikről biztosan tudjuk, hogy tartottak beszédet. Bő egy hónappal később, április 22-én a Pesti Divatlap mellékleteként megjelent a Nemzeti dal Kálóczy János-féle kottája. Erről a szerkesztő a következőket jegyezte meg: „E hangjegyeket igen érdekessé teszi a czimlap is, mely a múzeum terén tartatni szokott népgyűléseket igen híven tünteti fel.”

Legfőképpen ez a kottacímlet lett aztán a felelős a legenda elterjedéséért, miszerint Petőfi március 15-én a múzeum mellvédjéről szavalta el híres költeményét. Nagy költőnk ugyan a fennmaradt források szerint többször is elszavalta aznap a Talpra magyar... kezdetű versét, de nincs olyan egykorú (mérvadó) írás, amely arról tanúskodna, hogy a múzeumi gyűlés alkalmával is megtette volna ezt. (Perdöntő bizonyíték is van ezzel kapcsolatosan, hiszen az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára ma is őriz Petőfi kézírásával egy olyan eredeti Nemzeti dal-kéziratot – lásd: Fond VII/8 fol. 17r –, amelynek alján ő jegyezte fel, hogy március 15-én mely helyszíneken mondta el forradalmi versét.) A kollektív emlékezetben azonban rögzült a kottacímlet ábrázolása – amely a következő száz évben rengeteg változatban megjelent –, és egy olyan szép hagyományvá vált, amelyet később a múzeumkerti

március 15-ei ünnepségek csak tovább erősítettek.

A Nemzeti Múzeum előtti népgyűlés szónoklatai után indítvány született, hogy a nép a pesti Városháza elé vonuljon, és képviselői útján a 12 pont elfogadását követelje a tanácsnokoktól. Ezt a népgyűlés közfelkiáltással megszavazta, a küldöttség tagjává választva Jókai Mórt, Irinyi Józsefet, Vasvári Pált, Irányi Dánielt és természetesen Petőfit is. A forradalmi néptömeg ezután elindult a pesti Városháza felé, a múzeum környéke pedig kiürült. Másnap azonban újra megtelt: itt és az egész városban ünnepelték az előző napot, a vér nélküli pesti forradalmat.

Ettől kezdve rendszeresen tartottak népgyűléseket a Múzeum terén – ahogy a múzeum küludvara mellett még nevezték e helyet –, amelyről „a legfiatalabb márciusi ifjú”, a forradalom idején 12 éves pesti piarista diák, Ágai Adolf (Porzó) így emlékezett meg egyik művében: „Nem volt nagyobb ünnepe a pest-budai lakosságnak, mint

mikor azt hirdették a plakátok, hogy: Ma d. u. 4 ó. népgyűlés a Múzeum udvarán. (Mert ronda, pusztá udvar volt az akkor s nem, mint ma, gondozott kert.) Feketéllett a tér a tenger sokaságtól. A nagy palotának innenső (északi) párkánya volt a tribün”. Vasvári Pálról és a pesti egyetemi ifjúságról írt tanulmányában (1882) jeles történészünk, Thallóczy Lajos a római Forumra utalva Forum Museale névvel illette aztán a múzeumpalota lépcsőzetét és előterét – amely 1848-ban Pest fő agorájává vált.

A népgyűléseken Vasvári volt a legünnepeltebb szónok, de Petőfi is számos alkalommal felszólalt, sőt szavalt – ha nem is a Nemzeti dalt. Az április 3-ai gyűlés alkalmával például a Készülj Hazám! című versét mondta el a népes hallgatóságnak. Előző nap is volt egy népgyűlés óriási tömeggel, amikor a szokásos szónokok, Nyáry Pál és Vasvári Pál mellett az ekkor már vak Wesselényi Miklós báró tartott egy békítő szellemű beszédet, amelyben a kormány iránti bizalomra kérte az embereket. A Rendre

Ügyelő Választmány ekkor szólította fel a főváros és a vidék lakosságát, hogy a veszély elmúltával térjenek vissza a munkához. Egy héttel ezután a Nemzeti Múzeum előtt újra népgyűlés volt, amely az orosz cár fenyegető hangú kiáltványa miatt honvédelmi intézkedéseket sürgetett. A gyűlésen részt vettek lengyelek is, akiket lelkes éljenzéssel fogadtak. Ebben az időszakban a múzeumépületet kétszer is kivilágították: először április 14-én Magyarország alaptörvényeinek királyi szentesítése miatt, másodszor pedig április 18-án, István nádor és a felelős magyar minisztérium Pestre érkezését ünnepeelve.

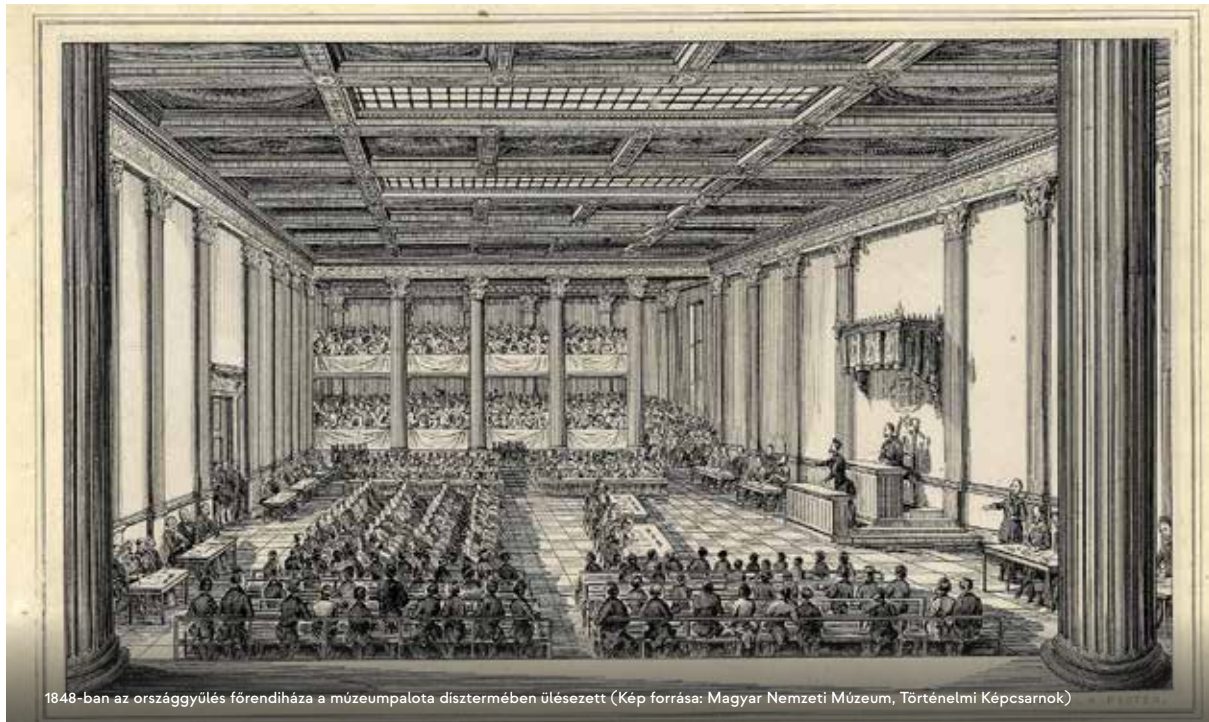
A legnagyobb népgyűlést – amely létszámában akkor is felülmúlta a március 15-eit, ha a források 30 ezres megjelenését túlzónak is tartjuk – április 23-án, húsvétvasárnap tartották. Ezen az előző nap a fővárosba érkezett 200 fős bécsi

egyetemi küldöttséget fogadták ünnepélyesen, vezetőiket pedig a múzeum előcsarnokában a kormány két tagja is üdvözölte. A küldöttség nem érkezett üres kézzel: Mátyás király seregének egyik pajzsát hozta a császárváros fegyvertárából.

1848 májusában már ritkábban került sor népgyűlésekre, de azért egyet mindenképpen meg kell közülük említenünk, amelyet egy vérengzés nyomán hívtak össze. Az történt ugyanis, hogy a pesti radikális ifjúság macskazenét kívánt adni Lederer tábornoknak, a budai főhadparancsnokság vezetőjének, miután nyilvánvalóvá vált, hogy nem nagyon akarja a fővárosi nemzetőrséget felfegyverezni, csak hasznavehetetlen öreg puskákat utalt ki számukra a budai fegyvertárból. Május 10-én, amikor este a budai Szent György térre, Lederer lakása elé értek és füttykoncertbe kezd-

tek a tüntetők, a katonaság kardlappal, puskatussal és szuronnyal támadt rájuk, majd a térről menekülőket is üldözőbe vette. Az eset óriási felháborodást szült, nagyon sokan a Batthyány-kormányt okolták a törtétekért. A kormány-ellenes hangulat a május 12-én tartott népgyűlésen tetőzött, ahol Petőfi híres kormányt bíráló mondata is elhangzott: „Kutyámat sem bízám ily minisztériumra.” (A kormány Lederer ellen vizsgálatot indított, aki ennek eredményét nem várta meg, Bécsbe távozott.) Az említett népgyűlés a vérengzés vétkeseinek megbüntetése mellett az országgyűlés azonnali összehívását is követelte a kormánytól. Erre a választások után sor került.

Ez azt is jelentette, hogy a Nemzeti Múzeum előtti térről a politika bekerült az épület dísztermébe, hiszen 1848. július 2-tól a főrendiház ott tartotta

1848-ban az országgyűlés főrendiháza a múzeumpalota dísztermében ülésezett (Kép forrása: Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

1848-ban a nemzetiőrség, majd a honvédség toborzó- és gyakorlóhelyévé vált a Nemzeti Múzeum akkor még rendezetlen környéke (Kép forrása: Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

üléseit. Végül augusztus közepén egy kormányrendelet meg is tiltotta a múzeum környékének engedély nélküli igénybevételét.

A Magyar Nemzeti Múzeum körüli terület a népgyűlések mellett 1848-ban még egy fontos funkciót kapott: ez lett a fővárosban létrejött nemzetőrség gyakorló tere. Mátray Gábor, a múzeum könyvtárának vezetője ezt írta erről: „A nemzetőrségi némely csapatok itt tartottak öszvegyövetelt, tanácskozást, tisztválasztást.” 1848 őszén ezek mellett egymást követték a különböző zászlóavató ünnepségek. Novemberben egymás után háromra is sor került: először az ún. tirol csapat zászlószentelési ünnepségét tartották meg, majd a szé-

kelyek nagy zászlószentelő ünnepségét – amelyen a zászlóánya Kossuthné volt. November 26-án Kossuth Lujza nevű nővére jelent meg ugyanilyen céllal a Nemzeti Múzeumnál, mégpedig édesanyjával, ezúttal a lengyel légio zászlóavatóján, amelyen Józef Wysocki vezetésével mintegy 300 lengyel katona vett részt.

1849-ben tartottak még néhány népgyűlést a későbbi Múzeumkertben, az utolsót 1849. június 29-én, az oroszok elleni népfelkelésre buzdításképpen. Ezután azonban már e hely is osztozott az ország sorsában, hiszen a Nemzeti Múzeum külső és belső udvarait megszállták az osztrák csapatok, és azokat táborhelyül használták.

A múzeum előtti tér 1849 júliusában még egy újabb funkciót kapott: kivégzőhellyé is vált, amikor két honvédet az épület falánál végeztek ki. Ezt Kubinyi Ágoston igazgató nem tudta megakadályozni, de azt igen, hogy a szabadságharc utolsó napjaiban katonai kórházat rendezzenek be a múzeum épületében. És még valami sikerült neki és beosztottjainak e vészterhes időben: megmenteni és megőrizni a Magyar Nemzeti Múzeum kincseit, ami önmagában nagy fegyvertény, és méltán vívja ki az utókor tiszteletét.

Debreczeni-Droppán Béla
a Magyar Nemzeti Múzeum
történész-főmuzeológusa

Pákozdi – ahol a dicső magyar hadsereg született

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc első csatájának helyszínéként Pákozdi beírta magát a magyar hadtörténelembe. Dicsőséget hozott a magyar hadseregnek s büszkeséggel tölti el a mai nemzedékeket is. A Katonai Emlékpark Pákozdi olyan nemzeti emlékhely, ahol a hozzáadott mai értékekkel válik igazán érthetővé, élményszerűvé a meglevenedő történelem.

Huszár hagyományörzők a pákozdi-sukorói csata újrajátzásán (Fotó: KEMPP)

A Katonai Emlékpark Pákozdi Nemzeti Emlékhely Magyarország újkori történetének meghatározó, a magyar honvédség kiemelkedő jelentőségű örökségét őrzi: az 1848–49-es forradalom és szabadságharc első csatájának helyszínéként emlékeztet, mesél és nevel. A történelemkönyveken túl segít megérteni a 175–176 évvel ezelőtti pákozdi-pátka-sukorói csatában és az azt megelőző haditanácsban történeteket. A csata diadala a szabadságharc jelképévé vált, felelevenítése

éppen ezért minden évben látványos történelmi-turisztikai esemény szeptember végén az emlékparkban. 2024-ben sem lesz ez másként: szeptember 29-én, a Honvédfesztivál keretében meglevenített pákozdi csatában több mint kétszáz, korhű ruhába öltözött hagyományörző csapat össze. Látványos és hangos csatajelenetek kíséretében dörögnek az ágyúk, ropognak a fegyverek, érkezik a lovas roham. A családok e kedvenc előadása mellett azonban számos egyéb keretprogram

is várható 2024-ben. A Honvédfesztivál mára országos jelentőségű, elismert eseménnyé vált, amelyen az interaktív programok mellett helyet kapnak a hagyományörző attrakciók és a modernkori hadviselést bemutató katonai aktivitások is.

Idén ünnepeljük a forradalom és szabadságharc 175–176 éves jubileumát, amely egyben a magyar honvédség megalakulásának kezdete is. Az emlékpark éppen ezért – a pákozdi csatával az origóban, de azon túl is – az elmúlt 175 év hadi történelmét öleli fel: 1848-tól napjainkig a magyar hadtörténelem főbb állomásait mutatják be az emlékpark elemei. A mártírok oszlopai emléket állítanak a szabadságharcot követő megtorlás áldozatainak, gróf Batthyány Lajos miniszterelnöknek és az aradi vértanúknak, rajtuk egy-egy golyó vagy sodrott kötél motívummal, amely kivégzésük módjára utal. Felmerülhet a kérdés, hogy Móga János altábornagy mellszobra miért nem az obelisz, az emlékezés oszlopa felé néz. A válasz erre az, hogy tekintetét az egykori csatamező irányába emeli. A huszár szobor a magyar huszárság díszes öltözkű, nemes katonáira emlékeztet bennünket, míg a modern,

Kopjafák a Katonai Emlékparkban (Fotó: KEMPP)

ég felé csapó lángokat formáló alkotás, a Magyar Békefenntartók Emlékműve a nemzetközi missziók több mint 120 éves múltjának állít emléket. Külön emlékmű, kiállítás, gyűjtemény emlékeztet a csatákban elesettekre, Magyarország NATO-tagságára, a magyar sorkatonaság történetére, az egyik legújabb attrakció pedig az az első világháborús, lövészárokkal körülvett barakk, amelyet a doberdói csatában használtak a fehérvári katonák.

1848–49-es emlékhely a pákozdi Katonai Emlékparkban (Fotó: KEMPP)

A nemzeti emlékhely azonban nemcsak a történelmet kedvelők számára nyújt lehetőséget a kapcsolódásra: családi, baráti társaságok, osztályok és szervezett csoportok, egyéni kirándulók kedvelt célpontja is, ahol élmény, kaland és történelem várja a látogató-

kat. A 175 éves múlt ugyanis 21. századi lehetőségekkel válik élményszerűvé a legfiatalabb korosztály számára is: az interaktív elemekkel bővített kiállítások mellett a modern digitális tárlatvezető alkalmazás (KEMPP) segítségével barangolhatják be a résztvevők a parkot és a kiállításokat. Nemzetünk hadi és történelmi örökségére múzeumpedagógiai foglalkozások, bemutatók, tematikus programelemek

emlékeztetik a résztvevőket, az itt töltött időt pedig a sétautak, az élethű világháborús lövészárorendszer, a könnyített katonai kalandpark, a légvédelmi ágyú és repülőgép szimulátor, a Raptor lézerharc és a radar elődjének számító fülelő szerkezet teszik élményszerűvé, egyszersmind hívják szimbolikus időutazásra a látogatókat Magyarország honvédelmének történetében.

A katonai emlékpark sok ezer gyermek hazafias nevelését végzi más szervezetekkel együttműködve, közülük is kiemelkedik a Honvédség és Társadalom Baráti Kör Székesfehérvári Szervezete. A Hazafiság Iskolája országosan egyedülálló, jogilag védett pedagógiai program, amelyben a történelem mellett a földrajz, a környezetismeret, a hon-

és népismeret, valamint a biológia élményszerű átadása zajlik. Az emlékpark az iskolákkal való folyamatos együttműködés segítségével adja át a történelmi ismereteket, a hazafiság értékeit a következő generációk számára. E nemzedékeken átívelő tör-

ténelmi kapcsolódás, a mai kor hozzáadott értékeivel és lehetőségeivel teszi igazán egyedivé és különlegessé a Hazafiság Iskolája program keretében itt eltöltött időt.

A Velencei-tó térsége, s azon belül a pákozdi Katonai Emlékpark az osztálykirándulások kedvelt helyszíne is. Az idei év újítása az a fiatal nemzedékek számára készülő foglalkoztató füzet, amely izgalmas, interaktív lehetőséget biztosít a szabadidő tartalmas eltöltésére az osztályok számára. A megoldandó feladatok játékos formában ismertetik meg a diákokkal az 1848–49-es forradalom és szabadságharc legfőbb eseményeit, észrevétlenül emlékeztetve őket hazánk történelmére. A foglalkoztató füzet iskolai osztályoknak készült, de a családokra is gondolunk: számukra az év második felében tervezzük az emlékpark látványosságain végig vezető felfedezőjáték előkészítését.

Görög Viktória

ügyvezető

Katonai Emlékpark Pákozdi

Diákprogram a pákozdi Katonai Emlékparkban (Fotó: KEMPP)

Csizmárovits Mária emlékezete

A Nemzeti Örökség Intézete kiemelt feladatának tekinti a Nemzeti Sírkert védett síremlékeinek felújítását, így kerülhetett be a 2025-ös sírfelújítási tervbe özv. Varga Andrásné Csizmárovits Mária sírja is. A napjainkban szinte ismeretlen honvédnő férfi álruhában, Bátor Imre néven vett részt a szabadságharc katonai eseményeiben – de vajon honnan indult egy ilyen izgalmas életút, és mennyit tudunk ma róla?

Csizmárovits Mária (Fotó: HM HIM Fotóarchívum HTM-45462)

Életrajzi írárok és a sír felfedezése

Az egykori honvédnő sírját dr. Barabás Arnold fedezte fel 1932-ben a Pesterzsébeti temetőben (korábban kossuthfalvai temető, pesterzsébeti régi, ill. régi katolikus temető), amelyen állítólag a következő felirat volt olvasható: „Itt nyugszik özv. Varga Andrásné, szül. Csizmarovics Mária honvédhuszárhadnagy”. Barabás Arnold tisztiorvos a felfedezését követően beadványt intézett dr. Chikán Béla polgármesterhez és a városi képviselőtestülethez, hogy a sírt emlékkövel jelöljék meg. Kezdeményezése sikerrel járt, hiszen 1933 szeptemberében a Pesti Napló már örömmel hirdette ki az emlékmű-állításra vonatkozó ígéretet, amelyet az 1934. március 15-ei dízsírkö-leplezésen be is váltottak. Barabás Arnold kérvénye ihlette meg a Magyar Hírlap újságíróját, Ritter Aladárt, aki elsőként közölt életrajzi adatokat Csizmárovits Máriáról. Bár a cikk bevezetőjében Csizmarovits Juliskaként emlékezik meg róla, és az 1849-es szabadságharc dátuma is 1949-re csúszik, ez ne tévesszen meg senkit. Ritter Aladár állítása szerint Mária leányai, özv. Schmolling Lajosné és húga

a Szigony utca egyik bérkaszárnájában tengődve fogadták őt, és édesanyjuk történetét hivatalos okmányokkal támasztották alá. Ma is fellelhető Schmolling (Smoling) Lajos és az idősebb lány, Varga Magdolna házassági anyakönyvi bejegyzése, miszerint az akkor asztalossegédként dolgozó Lajos és az elvált Magdolna 1915. augusztus 18-án léptek frigyre. Az 1864-es születésű menyasszony szülei, Varga András és 'Csizmarik' Mária is fel lettek tüntetve. Lakhelyükként Budapest, VIII. kerület, Szigony utca 9. lett beírva, mely Magdolna 1939-es halotti anyakönyvi bejegyzésében is szerepelt. Mária életútjával Ritter Aladár írásán kívül két cikk foglalkozott még, a Kis Újság, valamint Az Újság 1934. március 15-ei számaiban, amelyek azonban nem tartalmaztak többletinformációkat.

Csizmárovits Mária életútja

A Magyar Hírlap újságírója, Ritter Aladár szerint Mária 1831-ben született az Ung vármegyei Uhorszka községben. (Nem tisztázott, hogy a mai Szlovákia területén lévő Uhorské – Ipolymagyari vagy Uhorská Ves – Magyarfalu településről van-e szó.) Szülei jómódú földbirtokosok voltak, (Csizmárovits Mária halotti anyakönyvi bejegyzése alapján a szülők neve Csizmárovics József és Fehér Zsófia), akik lányukat nem kívánták férjhez adni, 1848 februárjában Máriát a pesti rokonokhoz küldték. Mária Pesten a Nemzeti Múzeum közelében lévő Kecskeméti utca 10-es szám alatt lakott. A cikk szerzője szerint itt ismerkedett meg Bányai Júliával, ami erősen megkérdőjelezhető. A forradalom után Mária Bátor Imre álnéven a

Külső-Kerepesi úton toborzó 8. (Coburg) huszárezredhez nyert felvételt. Eszék ostrománál vett részt először katonai összecsapásban, ahol egy kartácsszilánk sebezte meg az arcát. A sérülés okozta heg élete végéig megmaradt. Valószínűleg a Görgei Artúr által vezetett feldunai hadtest kötelékében részt vett a tavaszi hadjárat több ütközetében is. Az isaszegi csata után Máriát (Bátor Imrét) őrmesterre léptették elő. Ezt követően nincs említés róla, hogy milyen fegyveres összecsapásoknál volt jelen, de újabb sérülést szenvedett – tetteért hadnaggyá léptették elő –, amely után kórházi kezelésre lett volna szüksége. Ezt visszautasítva inkább szilácsi rokonaihoz kérte magát lábadózásra. A gyógyulását követően valószínűleg visszatért alakulatához, majd Világosnál (a szőlősi mezőn) letette ő is a fegyvert.

A fegyverletételt követően Mária továbbra is férfiként élt Pesten, amikor egy névtelen bejelentést követően kémkedés vádjával letartóztatták és az Újépületbe zárták. Halálos ítéletet mondtak ki az ügyében, amelyetől 300 aranyforint mentette meg, és az, hogy megvesztegette az őret, hogy szerezzen neki női ruhát. Miután nőként megszökött a Neugebäude börtönéből, rövid időre visszatért Uhorszkára, hogy onnan Hamburgba

menjen és Amerikába hajózhasson. Hamburgban egy szintén emigráló magyar családdal ismerkedett meg, ahol nevelőnőként alkalmazták, így Amerika helyett végül Bécsbe került, ahol Horváth József egyetemi tanár mellett dolgozott. A császárvárosban ismerkedett meg Varga Andrással, későbbi férjével, aki állítólag szintén a 8. (Coburg) huszárezredben szolgált. A pár visszatért Pestre, ahol két leánygyermekük született: a korábban említett Magdolna és húga. A család kezességi váltók miatt elszegényedett, majd Varga András 1898-ban el is hunyt. 1906-ban Mária leányaival Erzsébetfalvára költözött, és 1907. március 12-én – a halotti anyakönyve szerint 13-án – aggkorban hunyt el.

Varga Andrásné Csizmárovits Mária sírja a Fiumei úti sírkertben (Fotó: Gulyás Adrienn)

Csizmárovits Mária korabeli sírja (Fotó: Pesterzsébeti Múzeum)

Mária emlékezete

1932-től egészen napjainkig Csizmárovits Mária neve többször is felmerült a különböző sajtóorgánumok hasábjain, főként a sír felfedezése, a dízsíremlék átadása vagy a március 15-ei koszorúzások kapcsán. Emellett a nők szabadságharcban

betöltött szerepeivel foglalkozó írások is rendszeresen beemelték a nevét a honvédnők közé, de a hiteles forrásokkal alátámasztott teljes életút feltárásával a mai napig adós az utókor. Csizmárovits Mária sírja ma a Fiumei úti sírkert 1848-as parcellája mellett található, a közvetlen szomszédságában áll Maderspach Károlyné Buchwald

Franciska síremléke. Bár hosszú éveken keresztül kiemelt szerepe volt az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcra való emlékezésben, személye ma már egyre inkább a feledés homályába veszik.

Gulyás Adrienn

történész,

Károli Gáspár Református Egyetem

Történettudományi Doktori Iskola,

doktoranda

Egyik olvasónk érdekes sírt fedezett fel a pesterzsébeti öreg temetőben. A sír felirata: ö. Varga Andráshé szül. Csizmárovits Mária, volt 1848–49. honvédhadnagy. Elt 78 évet, meghalt 1907 márc. 14-én. (Forrás: Képes Pesti Hírlap, 1930. 52. évf. 153. sz.)

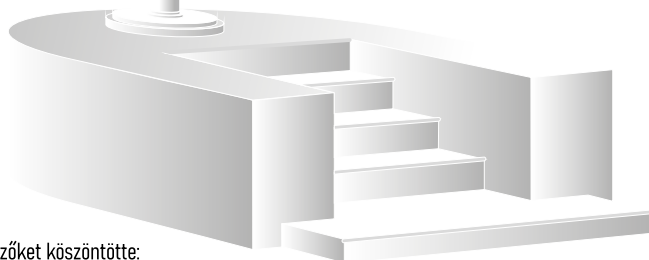
a '48-as honvédemlékmű avatása

Időpont: 2024. május 21. (kedd) 14.30

Helyszín: '48-as honvédemlékmű
Fiumei úti sírkert, 48-asok útja
és Gerster Kálmán út kereszteződés
30, 31, 38, 39-es parcellák találkozása
(1086 Budapest, Fiumei út 16-18.)

'48-AS H O N V É D E M L É K M Ű

Az emlékezőket köszöntötte:
MÓCZÁR GÁBOR
főigazgató, Nemzeti Örökség Intézete

Beszédet mondott:
PROF. DR. HERMANN RÓBERT
történész, a Görgey-kör elnöke,
a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság tagja

Avató beszédet mondott:
VARGHA TAMÁS
parlamenti államtitkár,
miniszterhelyettes, Honvédelmi Minisztérium

Közreműködött:
ÁRENDÁS PÉTER (brácsa)
KISS. GY. LÁSZLÓ (tárogató)
LELKES ANDRÁS (nagybőgő)
ENGI BALÁZS, a Görgey Artúr Általános Iskola
és Alapfokú Művészeti Iskola diákja

Nemzeti Örökség
Intézete

Nemzeti
Sírkert

Történelmi és Nemzeti
Emlékhelyek

Nemzeti
Gyászpark

Fiumei Úti
Sírkert

Salgótarjáni utcai
zsidó temető

Határon túli
magyar emlékhelyek

Nemzeti Emlékezetpedagógiai
Program

NEMZETI EMLÉKHELY
ÉS KEGYELETI BIZOTTSÁG